

Térey János

MINTHA TE LENNÉL ITT
AZ UTOLSÓ MAGYAR¹

Szerencsére csak holnap repülünk haza, kivéve Sulyokot, aki kocsival jött. Délután a Sétatéren keringtünk egy sort, lementünk a Szamoshoz. Szőkének mondják ezt a folyót. Pedig dehogyis szőke, szerintem tejeskávészínű. Keskeny gyaloghíd korlátja, tele a szerelmeselek lakatjaival, elharapózott szokás, némelyik rézfogantyút máris rozsdá marja. Aztán feljöttünk ide, a Fellegvárba. Nagy szél fúj. Május van, végre, ragyogó és zabolátlan. Kifizettem a taxit, tíz lej. Egyedül ennyi maradt ideát olcsó, a taxizás, valahogyan kigazdálkodják, mondja Luca. Tegnapelőtt éjjel mind elmentünk az Insomniába, és egy kicsit hosszúra nyúlt az este. Az öreg polgárház gangján tizenévesek dohányoztak erősen. Úgy látom, a romkocsmamodelt nem volt nehéz erdélyi talajba plántálni. A mosdó felé nyíló szűkületben kaptunk asztalt. Gróf szónokolt, emelte poharát Imolára, aki szegről-végről erdélyi, mivel Kolozsváron született az édesanyja, szerinte Imola ide nem „tájolni”, nem külföldre és nem is vidékre jön, hanem haza. Zalán is hozzászólt, ő tényleg itteni, habár marosvásárhelyi, és nagyon örül, hogy.

„Hm? Na, minek?”

„Mindennek, na.”

A Poloniust alakító Csuka Gábor, aki kicsit berúgott, széles taglejtésekkel közölte, hogy Kolozsvár szerinte most bécsi döntés nélkül is hazatér.

Hagyja már a hülyeségeit. Nem kéne annyit inni. Mártonfiné, a kolozsvári magyar társulat igazgatója öblösen nevetett. Hangsúlyozta, nem Kolozsvár tér haza, hanem Hamlet. Gróf körbekémlt, ki hallotta, de nem, nem érdekelt senkit, rég láttak errefelé szekust, aki az entellektüelek sorai közé furakodna.

1 Részlet a *Káli holtak* című regényből.

„Én a Házsongárdot bírtam a legjobban a guruló koponyával. Hogy is hívják nálatok Yorickot?”

„Gyurinak.”

Ha még nem mondtam volna, Gyuri az öreg Hamlet tréfás kedvű komornyikja, a végtelenül vicces, borral locsolkodó fickó, aki réges-rég a hátán lovagoltatta az ifjú herceget, vagyis engem.

Egy év telt el a csuklótörésem óta. Nem volt könnyű repedt sípcsonttal, begipszelt kézzel, mankóval egy lábon ugrálni. Időjárás-változáskor még érzem a csuklómát, de szépen gyógyult, tavaly ősz végére emelni és vezetni is tudtam. Közben pihentem, végre, és elutaztam Lucával a Távols-Keletre. Végre, nem loholtam, nem hajszoltam magamat, és nem hagytam mások által hajszoltatni. Nézelődtem. Jól aludtam, néha éjfél-től délig. Mintha nem is én lennék én.

Luca a kezdeti botladozásunk után egy éve tényleg a barátnőm.

Ócsai *Oresztésze* elég jól sikerült a Jurányiban, ettől a megtépázott önbizalmam is helyreállt. Én kaptam a címszerepet, Posta Laci alakította Püladészt. Tabáni meglepő módon Apollónt kapta. A *Hősök tere*, ki tudja, miért, de nem szólt olyan nagyot, Gróf briliáns alakításával együtt sem Robert professzor szerepében. Eljátszottam benne az öngyilkos Josef professzor fiát, aki az utolsó tíz oldalon lép színre, és van körülbelül húsz mondata. Igaz, azok annál harapósabb mondatok, például Lessingről, aki „tipikus német mutatóujj-költő”. Magyarországon jelenleg nincs komoly ijedelem, ha a színpadról a Hitlert üdvözlő tömeget hallják üvöltöni. Ez csak afféle történelmi szalonborzongásnak számít. A politika manapság sokkal durvább fordulatokkal szolgál szerte a világon, mint amilyenekre bármelyik színház képes. A társadalom atomizáltsága még fokozható, de már nem sokáig. Változó, mit tart a többség reális fenyegetésnek, a bevándorlókat, a terroristák bombáit vagy a helyi elmebetegeket, mindenesetre Hitler megszólaltatása nem kavart föl semmilyen kedélyt. Maximum a dobtárájuk reagál érzékenyen, ha elviselhetetlen hangerővel hallják üvöltöni. Illedelmesen végigülik, kurtán megtapsolják (mármint a produkciót), mennek is haza. Közép-Európában, ahol szabadon flangálhatnak a nyílt utcán a Führernek öltözött szerepjátékosok, és bárki fényképezkedhet velük, akinek kedve szottyán, alig valaki hördül föl, alig valaki lép föl kétségbeesetten tiltakozva.

Tavasszal lezajlottak a választások, nem váltottak meg senkit és nem választottak meg semmit. Megy tovább más néven szinte ugyanaz.

Mit képzeltem tavaly, a balesetem után, talán a szerepálmaimat? Ha azokat, hát igen ostoba voltam. Gróf egy éven át büntetett a közös kudarcunkért. A *Haramiákat* tényleg levette, mert rájött, hogy amit elgondolt, ezzel a darabbal nem fejezhető ki pontosan. Tavasszal oldozott föl. Idén ősszel én leszek Trepljov, mert még mindig lehetek Trepljov, de már nem sokáig; és Trigorinig még nagyon sok idő van hátra. Ha egyáltalán! Lesz még nálunk a *Catullus* Füst Milántól – na, nem azért, mert az ő nevét viseli a színház –, Brúnóval a címszerepben, én leszek benne Clodius. Henrik királyt ejtette Gróf. Azért hagyott kicsit Henrikről álmodni Athénban... Erre jön ez a remek kis Clodius a lányos arcával! Nekem így is jó. De majd tíz év múlva jöhet bármi! Különben meg játszottam már elég olyan karaktert, amelyik hasonlít „hozzám”.

Ez az első olyan alkalom, hogy Luca is eljött velem, és sikerült lebeszelnem róla, hogy kürtöskalácsot vigyünk haza a lányomnak.

„Tiltom az édességet, tudod. Renáta fölöslegesen fölizgatja magát, aztán nem tud aludni.”

„Újabbán tiltod, drágám?! Nem emlékszel, ki jött haza Pétervárról is egy kiló csokival?”

„Okultam.”

A szállodánkkal a 1989. december 21-e bulváron nem tudunk betelni, érkezésünk óta fotózzuk és posztoljuk a részleteit. Az ormótlan finomságait. Mártonfiné is büszke rá, hogy éppen ezt sikerült foglalniuk. Ugyanis hamisítatlan észak-koreai stílusban fogant. (A Bel-Magyar, alias Kossuth Lajos utcában vagyunk, ha jól azonosítom a helyünket. Most jönnek jól a régi utcanevek, amelyeket Sulyok tanított nekünk, a Karolina-piacról az Unióig, ha már magában a *Hamlet*ben nem is nyertek jelentőséget.) Anjou-liliomos padlószőnyeggel megbolondított, habfehér márványlépcsőház, de csigalépcsővel ám, amelyik egy vastag, vörösmárvány oszlopot ölel körül. Az oszlop egyszerre megmagyarázhatatlan okból véget ér, pedig jönnek még újabb emeletek bőven. Márványpadlós kerengő foglalja el a lépcsőház közepét. Fönnhéjazó, rézfoglalatú kristálycsillár. Értelmetlen. Funkciótlan. És ritka csúf.

Liliomokkal korrigálja a diktatúra legsötétebb éveinek mára jócskán megkopott fényűzését a döcögő piacgazdaság.

Ez a város egyik végletből a másikba esik, gondoltam, amikor először láttam. Húsz éve vesztes város volt, mindene érdes, elhasznált és tisztátalan. Mi köt ide bárkit a megszokáson kívül, kérdezte anyám, amikor még kisfiúként hoztak magukkal Kolozsvárra. Ő nem hitt Erdélyben, szerinte mindörökre tönkre van téve. Én hiszek, bár kiváló adottságai ellenére komoly károkat okozott neki az ipar beteges sulykolása és a beruházói ízlés teljes hiánya. Most elég sok mindent rendezettnek találok, sőt néha sterilnek, legalábbis a központban. Csak a bevezető sugárút orvosolhatatlan formakultúráját tudnám feledni. Hát igen, a Ceaușescu-panellel nincs mit kezdeni, pláne az itteni, böszme formákkal próbálkozó, pártázatos oromzatú, cseréptetős, beüvegezett erkélyes, ritka nyomorult változatával, nem beszélve az obskúrus művelethez fölhasznált építőanyagokról: ennél talán nem is létezik silányabb épületminőség Európában. Leszámítva tehát a lakótelepeit, az iparát meg a szapora ortodox betonkupoláit, tökéletesen magyar arculatú és magyarul már csak elvétve beszélő város. Csakhogy mindezt többé nem lehet *leszámítani*.

Semmi kétség, hogyha határon belül maradt volna, sokkal jobb karban lenne már pusztán a folytonosság okán is, de a külseje valószínűleg szintén kívánnivalót hagyna maga után. Abba viszont fáj belegondolni, hogyan festene Kolozsvár kommunizmus nélkül? Érdeklődéssel állapítottam meg, hogy ez a magyaros karakterjegy nem csak faltokban villan be – a dupla és zömök, sárga és barokk templomtornyokkal, a szecessziós, rézsisakos sarokbérházakkal, a macskaköves, dombra kúszó görbeutcákkal, a nyílegyenes platán- és gesztenyesorokkal, meg a négyszögletű, fölöttébb színpadias piacterekkel –, hanem az egyre hozzáértőbb homlokzat-felújítások nyomán csak még jobban előbukkan.

Ami felüti a fejét, az mégsem a dicső múltunk, hanem a vereségünk. Ez mindig meglep, itt és máshol a Kárpát-medencében.

Arculatra megmásíthatatlanul magyar, és pont magyarul alig nyitja szóra a száját.

Kolozsvárra!

Kolozsvárra föl!

Kell nekünk ez a csődtömeg? Ez a kóceráj?

Á, minek, ez a kóceráj nekünk már nem kell. Most már nem. Bele is dögnénk, ha megint a mi vállunkon kéne vinnünk az ő gondjaikat. Kinek a gondjait is, testvér?

Nekünk ez a *kóceráj* mindig fog kelleni. Még a hült helye is. Nem az ép eszünknek kell, az biztos. És mire kell? Nézni. És élni.

Tíz éve egyértelműen rondának és élhetetlennek találtam Kolozsvárt, most életesebb a mi megyeszékhelyeinknél is. Itt egy szombat este vidéken is szombat este. Nos, e tekintetben csak alig magyar. Tele az óváros Pestet, Londont és Barcelonát mímelő szórakozóhelyekkel. Néha pedig a vendéglátást helyettesítő kultúrgiccsel. A vakolat tégláig lecsapatva, ezen otthon már túl vagyunk. Egyfajta ideiglenesség is érezhető, e bárok és bisztrók szavatossága láthatóan csak néhány évre szól; nevük és berendezésük egyaránt mulandó. Konyhájuk általában kifogástalan, ha nem is túl fantáziadús. Ami újdonság, hogy drágák is. Többnyire angol, olasz vagy francia nevüket nem lehet, és nem is érdemes megjegyezni. Viszont legalább tiszták. Igaz, százhusz éve egy kávéházat évtizedekre terveztek, és eleve tiszta volt, mint a patika.

Viszont változatlanul nem bírom megszokni a fekete huzalok kötegeit a levegőben. Optikai kábelek kötegei a villanydrótokra aggatva meg a háromszáz éves épületek falára csíptetve, mintha nem volna elég hely a földben meg a vakolat alatt. Mintha egy rákos beteg kívül hordaná a beleit.

Itt eszembe jut a saját, halott apám, és rendkívül rossz lesz a kedvem.

Fél évig nem játszottuk a *Hamletet*, január óta megint.

„Drágám, biztos, hogy van még kedved Hamletnek lenni?“, kérdezte akkoriban Luca.

„Igen“, vágtam rá gondolkodás nélkül.

„Ha belehalsz is.“

Majdnem a nulláról kellett kezdenem, tömörítve próbáltuk el, elég jól ment. Már négyszer játszottuk a balesetem óta otthon.

Tegnap megtörtént. Megvolt Kolozsváron is a *Hamlet*. A mi *Hamletünk*.

Egy éve, a felkötött karommal, kétségbeesésemben azt gondoltam: jó, úgyis a másik kezemmel fogok vívni, és a szokásos gyakorlataimnak

egy ideig csak a felét végzem, fele mászás, fele csúszás, és a többi. De hát a fele Hamlet nem Hamlet. Nem csoda, hogy hónapokig nem is játszhattam.

Fokozatosan romosodtam odáig, hogy ne játszhasam. És életem gödrének legmélyén tanácstalan is voltam, hogyan javulhatnék föl.

Az lett az itteni Magyar Színház meg a mi színházunk közös döntése, hogy ezt a meghívást elnapoljuk ugyan, de nem mondjuk le. Tavaly korbácsoltam magam előre, nem voltam túl türelmes senkihez. Jól tettük, hogy pihentettük Hamletet. Így lehetek most jó. Zsigeri, konok és kemény. Na jó, helyenként kicsit tényleg unom, azon is mosolygok, hogy egy darabig önismereti küldetésnek fogtam föl. Biztos érződik a rutinom, de szerencsére akármikor újra tudom bűvölni a saját lelkese-désemet a bennem élő dán iránt. Nagyon szeretek benne lenni, de a világért sem akarom, hogy az motiváljon, vajon el tudom-e játszani úgy, mint tavalyelőtt télen.

Tegnapelőtt játszottuk negyvenedjére, negyedszer határon túl, számlolja Móni.

„Neked meg, Alex, jövő héten lesz a harmincadik születésnapod, mi?”

„Szám, szám, szám! Utálok a számokat.”

Hogy jól sikerült-e tegnapelőtt? Nem tudom. Nem volt botrány. Eléggé tapsoltak. Azonnaliak és számosak a reakciók. Amikor ma ledőlünk a gép elé, nyilván mazochizmusból, a kritikákban semmi „clarion”, „dazzling” és „mesmerizing”. Semmi „du-te dracului”, az is igaz. Van helyette „mondvacsinált látványpékség”, „Sulyok Mátyás újabb elmulasztott találkozása Hamlettel”, stb.

Oké, ezt már hallottam. Mehetek zuhanyozni?

Van, akinek sok, van, akinek kevés. Van, akinek az a baja, hogy „Erdély idegen test az előadásban”, olvassa Luca a tabletjéről. Van, akinek az a baja, hogy bombasztikus: „A kimeríthetetlen bölceleti tragédia és a legfájóbb magyar seb, kettő az egyben”. Más naivan a korabeli viszonyokat kéri számon. Nem érti, miért helyezi a széthúzást Sulyok rendezése Kolozsvárra, direkt nem érti, hogy Trianon az értelmezési keret, és ebben az előadásban a kolozsvári szín Magyarországot jelenti. Valaki megint rákérdez a *Wilhelm Meister* híres Hamlet-interpretációjára. A román visszhang késik, pedig nyilvánvaló, hogy

jelen volt a sajtó, nekik készült a román felirat is; Mártonfiné szerint csak órák kérdése.

Luca szerint mondanak magvasakat is, például: „a nemzeti traumával való művészi szembenézés önmagában dehogyis nacionalizmus, még csak nem is a közismert magyar depresszióeszmény és traumakultúra szolgálata. A rendező sokszor mondta már, szerinte nincs gyász-monopólium, és Trianon-monopólium sem. Úgy gyászolok és azt gyászolom, ahogy és amit csak akarok.”

A díszlet viszi a prímet, mindenki szerint szellemes és fantáziadús. „Filológiaiilag” természetesen nem pontos, de ez csak a rosszmáj.

Az *ott* nem úgy Erdély, hülyék.

Abban egyetértenek a hozzászólók, hogy Sulyok rendezése az első magyar Trianon-feldolgozás, amelyik nem marad adós azzal sem, hogyan látja az egészset a román fél, mivel ez itt a fő kunszt, fölmutatni végre, milyen az ő magyarságképük, az ő *magyartapasztalatuk!* Mivel közös jegyünk elsősorban az, hogy alapvetően semmit sem tudunk kárpáti és Kárpátokon túli szomszédainkról, azon kívül, hogy knédli, burek, zsurek vagy éppen miccs. Íme, a közép-európai közös. Ha rá vagy kényszerítve, öreg harcos, akkor ismerkedsz. Az „ellenséggel”. Mondjuk a padtársaddal a líceumban, vagy a szemközti utassal az éjszakai expresszen. Nézzük meg Indokínát stb., mindjárt jobb a helyzet? Egy komment a kritika alján: „És ha Palesztinát nézem, nem vágyódom inkább Erdélybe?” Relativizálni, azt persze, szeretnek.

„Végre egy alkotás, amelyik többet nyújt a saját sebek nyalogatásánál.” Egyetértenek abban is, amit Mártonfiné mond ki először, hogy Zalán mint Fortin Brascu a némajátékban elementáris. Egyenrangú román jelenlét, mármint színházi értelemben.

Mártonfiné azt kérdezi, mit kérdezi, arról faggat folyamatosan, azt próbálja kiszedni belőlem, tudott-e Sulyok Janovics Jenő 1919-es *Hamletjéről*, valamint annak 1941-es reprízéről, de hát, mondom, Sulyok váltig állítja, hogy most hallott róla először. Tizenkilencben Hamlet fölvetésére, lenni vagy nem lenni, azt zúgta a nézőtér, hogy:

„Élni akarunk!”

Be is tiltották rögtön. Sulyok nem tudott róla, hiszi a piszi. Jó, *annyira* azért nem adja magát a *Hamlethez* Trianon. Akármennyire megszoktuk. Óriási különbség a két rendezés, az övé és a Sulyoké között, hogy a város magyarsága 1918-ban még abszolút egységes volt, s ideológiától, nemtől és életkortól függetlenül mindenki kisebbségi sorsra jutott. Húsz év múlva már nem volt egység, és nem is lesz soha többé.

Szóval megtörtént.

A Magyar Színházban érezhetően forró volt a levegő, és nem csupán az őrzítő május miatt. Bordó szőnyeg a körfolyosón. A stukkós karzat is tele. Úgy terjedt el, hogy ez az a híres kosztümös *Hamlet*, amelyikben a Nagy-Magyarország térkép előtt hangzik el a nagymonológ. Nem igaz, mert a monológ díszletbeli Bánffy-palota előtt hangzik el, és nem is teljes egészében. Van, hát persze hogy van stilizált Nagy-Magyarország térkép is, de az csakis a második felvonásban. Élén fölhorkanások a nézőtéren, amint fölmegegy a függöny, és meglátják a saját főterület, még javában a magyar feliratokkal.

Főlcsendül a szignál: „*Szép város Kolozsvár.*” Szöveg nélkül is üt, persze, utána homlokegyenest mást várnak, mint amit végül kapni fognak.

Látni kellett volna az arcokat, ahogy visszatérnek szünet után, és ez a Nagy-Magyarország fogadja őket. Azt hinnéd, hogy már nem lepődnek meg semmin, a színpadi meztelenség, vaskos trágárság, megalázás, testgyalázás és az erőszak egyetlen brutális változatán sem; sőt még ha feje tetejére áll a díszlet, azon sem. Ők, itt, most, éppen ezen: mégis igen. Úgy megszokták e megvert és bízvást frusztráltak mondható ország szűk földrajzi kereteit; s a hétköznapokban mégis annyira elszoktak az eredetijüktől.

Lívia arcán, az első közös jelenetünkben olyan fény ragyog, ami szinte nem is evilági. Belép, és kinyitja a mosolyát. Se nem gyanakvó, se nem abnormális, örül a pusztá létének, nagyon.

Én meg minden pillanatban robbanásra készen. Végig úgy játszom, hogy arra gondolok: „Úristen, mi van a ti kezetekben... El fogjátok vesztegetni. Én szoltam.” Sulyok instrukciója pontosan így szólt: „Úgy játszol, mintha te lennél itt az utolsó magyar. Egy ifjú Ady Endre próféta vagy, világos?”

Trianonnak nem a második bécsi döntés a katarzisa, még csak nem is a felelősség ébredése, a maradandó veszteség belátása könnyekkel vagy könnyek nélkül. Hanem az állva maradt utolsó magyar. A fölemelkedés egyedül erről a platformról indulhat. És amit Sulyok sohasem mondott, csak sugallt: a te Hamleted nem csak az ezeréves dicsőséget látja, hanem azt is, hogy jönnek olyan idők, amikor ugyanitt szégyen lesz magyarnak lenni. Erdély tehát valóban tiszta tükre a magyar csődfetisizmusnak és a buzgón vélelmezett áldozatsorsnak.

Elbitorolták?

Aha, elbitorolták. Hallgass csak ide! A felét visszakapjuk ennek a csodaszép jószágnak. Visszakapjuk egyenesen – Hitlertől. *Deal? Deal.* Háborús konjunktúra ide vagy oda, pangó gazdasággal négy év nem elég túl sok mindenre. Kövezünk pár utat, építünk egy körvasutat Székelyföldre logisztikai szükségből, tatarozunk pár laktanyát, kutakodunk a patinás levéltárakban, publikálunk pár hazafias monográfiát a kontinuitásról, Istenem, más is pont ugyanezt szokta csinálni. Folytatódik ugyanaz a múltba révedő, cigányzenére pezsgőző, kávéházi nihil. Nemigen van rajta mit visszasírni. Aztán deportálunk (kicsoda deportál? kényszeríti bárki?) a megnagyobbodott haza területéről pár száz ezer, túlnyomórészt magyar identitású zsidót. Akik jó pár évvel azelőtt könnyek közepette ünnepelték Észak-Erdély visszatértét, nem sejtve, milyen szakadék nyílik meg a lábuk alatt.

Ahelyett, hogy honfitársai jólétéről gondoskodna, elhajtja őket a vérbe, a tyúkszaros téglagyárba, onnét meg a gázba. Aki nemzeti nagyságának, történelmi küldetésének, kiválasztottságának, úgynevezett kultúrfölényének, a jó ég tudja, micsodájának a vélt tudatában ennyit bír kezdeni a visszatért anyafölddel meg annak a lakóival, az tényleg szégyellje magát.

Emlékszem, egyszer mondtam olyat Líviának a hegyen, hogy számomra a holokauszt nem lehet film. Ledobja a hátáról a kitalált történeteket. Akkor Trianon lehet színdarab? Trianonnak nincsen tűzköre, mint Auschwitznak? De hát én Trianont is egyedül csak Hamlettel tudtam eljátszani. De ti majd másként is elmondjátok, ugye?

Sulyok sohasem bízza a színészre a mimikát és a gesztikulációt, mint például Ócsai. Ezúttal is konkrét mozdulatokat kért, és aprólékosan előjátszott mindent. Most egy koreográfussal együttműködve építette

föl Fortin Brascu mozgását. A táncos tanácsolta például azt, hogy Zalánnak legyen kicsit kitekeredve a lába, menjen lassabban és fáradjon el járás közben. A mozgásáról készült fölvételeket egy Pesten dolgozó román rendezőnek is megmutattuk, aki apró finomságokkal gazdagította a járást. A táncos szintén lemozogta Zalánnak a teljes mozdulatsort.

Ahogy a némajátékban Brascu a kinyújtott jobbával jelzi, hogy neki ez az egész KELL, az többek szerint felejtethetetlen pillanat. Lassú léptekkel vonul előre, az elitet testesíti meg, uszálya meg a többi román. Méregeti a helyben maradó magyarokat, tulajdonképpen tisztelettel. Falakat méricskél, gyilokjárókat és falszűkületeket, körbejárja a Szabók bástyáját. Őfelsége nevében! Nem *lenyúl*ni akarja Erdélyt, hanem az neki, őszerinte, jár. Egyfelől tehát jár, másfelől évszázados, legszebb és legmerészebb álmai teljesülnek most be.

Mert nem az a kérdés, mit szólt a betelepülő regáti paraszt a szemének idegen ikonográfiához, hanem hogy mit szólt a maroshévízi román körorvos, aki Gogát és Blagát olvasott, aki minden szombatot ott bridzsezett az úri kaszinóban és négy nyelvet beszélt, járatta, amikor járathatta a *Lucaefărult*. Aki alighanem tudta, mit gondolt Kossuth Lajos a dunai konföderáció terve előtt a szomszédos népekről: otthon csak hadd csevegjenek nyugodtan az anyanyelvükön, a hivatalban meg kötelező a magyar, osztán csókolom. Szóval, hogy a körorvos, aki a magyarokkal szemben világeletében kicsit bizalmatlan volt, és nem mellesleg, egész életében erre a pillanatra várt: mit szólt ő ehhez az egészhez.

Amikor az előadásban először csendül föl a román szó, mégpedig egyenruhás személy szájából, az Kolozsváron egész más jelent, mint Budapesten vagy Rómában; ugyanígy mást jelent Gyuri koponyája. Élénk mozgolódás a nézőtéren, amikor azt mondja, hogy:

*Grămada asta strigă a măcel. Trufașă moarte,
ce ospăț gătești în veșnicu-ți celar...*

Ezen a ponton a felirat románról magyarra vált: *Micsoda mészárlás!
Gögös Halál, / miféle ünnep lesz örök tanyádon, / hogy ennyi nemes vadat
egy lövésre / vérbe fagyasztottál?*

Azt mondja még: „*régről jogom van itt a koronához, / most hív az alkalom: élek vele*”, mindezt szintén románul mondja, és ennek itt szintén sajátos akusztikája van. Ki volt itt *előbb*? Menjél már. Úriember nem nyit vitát arról, ki volt előbb. Úriemberen látszik a földrajzi előny. Vagy nem? Őt mindenesetre úgy fogadják, mint előre bejelentett revizort. Amikor elhalad a Bánffy-palota előtt, egy statisztalány vállához dörgölözve jelzi – mintegy véletlen forgalmi zavarnak álcázva –, hogy a béke érdekében kész együttműködni a tömegestül itt lakó magyarokkal.

Nem rokonszenves és nem kifejezetten ellenséges, sőt. Ő a sokszor látott szomszéd, akivel sosem álltunk szóba, most mégis muszáj. Egyszer csak átkopog, mert helyzet van: beáztattuk a lakását vagy hangosan hallgattuk a rádiót. Akad gondja. Évszázadok óta velünk él, tudja, sőt jobban tudja nálunk, mi fáj nekünk, mint mi, ismeri a pszichózisunkat. Nem fitymál le semmit, minden ingóság és ingatlan értékével pontosan tisztában lévén. Nem grimaszol gúnyosan, láthatóan minden mozdulatára ügyel. Ez a titkon remélt hódítás – őszerinte visszavétel – élete eseménye, és a saját számára is emlékezetessé óhajtja tenni.

Arcán kicsattanó öröm és büszkeség. Némi szorongás is.

„De, ugye, tényleg az enyém?”

Némi aggodalom redőzi homlokát.

„De, ugye, nem jönnek vissza? Hogyan jönnének, haver, ha még el sem mentek. Ezer év, az mégiscsak ezer év”, morfondírozik magában.

Harangzúgás. Ezek még a mieink, hallani, ezek *félrevert* harangok.

Fortin Brascu! A rendelet szerint őt kell mától imába foglalni. Birtokba veszi és a román hadsereg uralma alá helyezi Kolozsvár városát. Amit szinte harc nélkül kapott, legalább nem gyalulja le tövig, mint az oroszok Königsberget, éppen csak használatba veszi. Csodálja, nem csupán tájként – azt is csodálja, amiben magára ismer; azt is, amiben nem.

Mondom, zsigeri voltam, konok és kemény. Végig szemmel tartottam anyámat. Imola, megvagy. Megvoltál nekem, és én is neked. Úgy ordítottam ki magamat, mint az állat, nem gondolva arra sem, vajon

átlépe-e a Sulyok által kijelölt határokat, pedig most ő is jelen volt, és fejemet vehette volna a rendbontásért.

Lezuhan a szuronyok nyomán a koronás címer, de olyan robajjal szakad le, mintha a mennybolt repedne meg.

Megint a földön. Nemrég még őrjöntem, egyenként szedtem szét a kulisszákat, a halálomon voltam, Csuka még az öltözőfolyosón is alig mert megszólítani.

Ahogy a párbaj-jelenetben a pillantásom végigsiklik a kollégáimon, azt látom, hogy az életben maradtak zárkózott arccal néznek. Őt lépés távolságból követik hercegi ámokfutásomat, amíg bele nem hálnak ők is.

És végül: *Să mergem; comandați foc.*

Odagyűlnek mind a hullám köré, aztán visszahúzódnak.

Hogyan is moccannék.

Rám sötétedik.

Bögöz, református templom (részlet)